

אני משורר זקן, אבל פרוזאיקון צעיר

ראיון טלפוני עם המשורר הרוסי יבגני יבטושנקו

16.4.1993

המשורר הרוסי הידוע ביותר בעולם, יבגני יבטושנקו, עבר הסבה לפרוזה. הוא ומו"לו האמריקאי-רוסי, איליה לבקוב (בעל ההוצאה הרוסית-ניו-יורקית, "ליברטי"), יפיעו את הרומאן החדש, "אל תמות לפני מותך", לפי שעה ברוסית בלבד, ביריד הספרים הבינלאומי, שיתקיים בשבוע הבא בירושלים. יבטושנקו אמור להגיע, לצורך מהפך זה בחייו, לסוויטה שלו במשכנות שאננים, לאחר שברגע האחרון, כמינהג הישראלים מימים ימימה, צצה לפתע בעיה: כרטיס הטיסה, שהובטח לו כחלק מהזמנתו לארץ, נשלל ממנו לפתע, כדבריו, בתואנה ש"אתה אדם עשיר ויכול לממן את הכרטיס בעצמך".

יבטושנקו

ביקשתי מיבגני (ז'נייה, בשם החיבה שלו) לא לדאוג ופניתי למנכ"ל יריד הספרים, זאב בירגר, בשאלה מדוע לא מטפלים במשורר הרוסי הדגול ביתר כבוד. מסתבר, שניסיון ההתערבות שלי תואם להפליא עם מחשבה שנייה של הנהלת היריד. ואכן, דקות אחדות לפני פנייתי – כאשר כבר היה ידוע לכל הגורמים הרלוואנטיים, שעניין הכרטיס ייהפך לנושא פומבי – פיקסס בירגר לארה"ב והסדיר את העניין: כ-1700 דולר. הראיון עם יבטושנקו קויים בעיקרו ברוסית, למרות שתחילה התעקש לדבר אנגלית, בטענה שאנגליתו מהירה וקולחת כרוסיתו, אבל במהרה שוכנע, שברוסית יזרמו הדברים טוב ומהר יותר, וזה מה שקרה.

• • •

אנחנו מדברים על רומאן חדש שלך, בן חמש מאות עמודים, בשם "אל תמות לפני מותך", שלדברי מו"לך, איליה לבקוב, סודר, הוגה, הודפס ונכרך ב-17 יום בלבד. האומנם?

זה לקח להם אפילו פחות, משום שהם הצליחו לשחרר לי מספר עותקים כבר במהלך העבודה, כדי שיהיו ספרים זמינים לצורך יחסי ציבור ביריד הספרים בירושלים, וכן בארה"ב וברוסיה. אומנם הרומאן זמין כרגע ברוסית בלבד, אבל הוא יתורגם די מהר.

מי כתב את ההודעה לעיתונות על הרומאן שלך? האם היה לך חלק בניסוח, במיקרה?

בכלל לא. זה נכתב על-ידי אנשים מבית ההוצאה.

אוקיי. כתוב שם, "לאחר ששירו 'באבי יאר' קיעקע את העולם לפני כשלושים שנה, נהפך יבגני יבטושנקו מעל לכל צל של ספר למשורר המפורסם ביותר בעולם". האם זהו באמת המצב? האם אתה מחשיב את עצמך כמשורר המפורסם ביותר בעולם?

אני לא כל כך חושב על זה במושגים של פירסום. נוח לי יותר לחשוב, שאני אחד המשוררים או, בעצם, המשורר הטוב ביותר בעולם ולא דווקא המפורסם ביותר, למרות שאיני פוסל גם אפשרות זו.

המשורר הטוב ביותר? אתה גולש קצת, לא?

טוב, צדקת, עדיף לא להיסחף בעניינים כאלה. אבל נחזור לנושא הפירסום כשלעצמו: מאיאקובסקי, למשל, בראשית דרכו, היה משורר די אלמוני. גם את בוריס פסטרנאק הכירו מעט מאוד כשהתחיל לפרסם. פירסום זה לא שיערוך, זו עובדה. פירסומי הבינלאומי הוא פשוט עובדה, שאיתה אני והעולם חייבים לחיות איכשהו בשלום.

או במלחמה.

בדיוק. אתה צריך להבין, שאני ובני-דורי – אחמדולינה, אשתי הראשונה, אנדרי וזנסנסקי ואחרים – פעלנו בידיים כבולות בעידן סטאלין. נאלצנו להפעיל מלחצי ברזל, כדי להתבטא. פעלנו נגד כל השיטה ובעד חופש

הביטוי. זה אומנם פירסם אותנו, אבל לא הפירסום היה עיקר המטרה. המטרה הייתה לשחרר את רוסיה מהשיטה הסטאליניסטית.

ולאחר מותו של סטאלין המצב נשתנה.

כמובן, משום שאז בא עידן סחרוב, ואיתו האמונה בעתיד. ואל תשכח, באותה תקופת מעבר היו עדיין אנשים, שממש בכו על קברו של סטאלין, כך שזו לא הייתה תקופה פשוטה כלל וכלל.

אתה ו-וונסנסקי התחלתם, כאמור, די ביחד.

די, אם כי הקדמתי אותו במספר שנים. וונסנסקי הוציא את ספרו הראשון ב-1955, ואני פרסמתי כבר ב-1949-1950.

ואשתך לשעבר, בלה אחמדולינה?

היא הייתה בלב העניינים. משוררת חשובה מאוד. אני בקשר טוב איתה עד היום.

ההודעה לעיתונות הנ"ל גם מדווחת, שתורגמת עד כה ל-72 שפות, מספר מדהים החובע הסבר. איך הגעת למספר הזה? אתה יכול למנות לי שפות, שאליהן תורגמת ושלא מוכרות לי מניסיוני האישי?

אני לא סופר. יש לי מומחים שמבצעים את הספירה. אני לא מבין בזה. אבל המספר הזה כולל את כל השפות האפריקניות, שפות האיים למיניהן, דיאלקטים כתובים של שבטים נידחים וכולי, כך שיחד זה איכשהו מצטבר.

ההודעה לעיתונות שלך גם מספרת, שנתת מופעי שירה ב-93 ארצות, כלומר כמעט מספר הארצות המיוצגות באו"ם. הופעת, כידוע לי, גם בכל ארצות ערב וקראת בהן את "באבי יאר". מה הייתה התגובה?

בסדר גמור, שום בעיות בכלל. עבר חלק. תגובות נורמאליות.

באותו מיסמך פרסומי נאמר, שבשנת 1975 פגשת את הסופר האמריקני ג'ון סטיינבק והראית לו פרק פרוזה על מות סטאלין, שנהפך מאוחר יותר לתסריט ולסרט בבימוך. מסתבר, שסטיינבק כל-כך התרשם, עד שאמר לך: אתה חייב לעבור לפרוזה. עוד תיכנס להיסטוריה של הספרות כ"פרוזאיקון שהיה משורר". זה נכון?

לחלוטין.

וסטיינבק הוא שנתן לך את הדחיפה לעבור הסבה לפרוזה, שמונה-עשרה שנה מאוחר יותר?

אפשר לומר שכן. אם כי תמיד כתבתי פרוזה, רק לא בצורה מסודרת. בנושא ההסבה שלי, זו לא בדיוק הסבה, אלא כעין הכלאה. אני הולך, מבחינה זו, בדרכו של בוריס פסטרנאק, שאותו אני מעריך במיוחד, והוא הרי שילב כתיבת שירה עילית עם פרוזה איכותית.

אז אתה, בעצם, פרוזאיקון מתחיל.

בדיוק. אני רואה בעצמי משורר זקן ופרוזאיקון צעיר.

זקן?

לא כרונולוגית או ביולוגית אלא, נאמר, מבחינת עקומת ההישגיות שלי. אני לא במצב שבו אוכל לחזור טוב יותר על ביצועים קודמים בתחום השירה, אבל מבחינת הפרוזה יש לי, בנוסף לרומאן הנוכחי, עוד עשרה רומאנים במחשבה ודי זמן פסיכולוגי – ולתקוותי גם פיס, בריאותי ותיפקודי – למימושם בשנים הקרובות. אני בסך הכל בן ששים, הייתי נשוי לארבע נשים, שאת כולן אני אוהב עד היום, ויש לי אשה צעירה, מאשה (בת שלושים), וילד בן ארבע וחצי, אז ממילא אני אמור לשרוד, לא?

בוודאי. אני מכיר את הסיפור. יש לי בן בן חמש, שרוצה להיות טייס-חלל ולארח אותי במאה הבאה בחללית שלו. כבר נתתי לו הסכמה. אתה מוכן להצטרף עם בנך?

ראה את העניין כסגור. מסור ד"ש לבן, אני רוצה להכיר אותו כשאגיע לירושלים. גם את אמך, בת התשעים ושתיים, ששמעתי עליה גדולות מידידים משותפים. וא-פרופו אמהות, יש לי אם בת שמונים ושלוש, ולא מזמן הגיעו אליה כמה בריונים מ"פאמייט" (קבוצת 'זיכרון' הניאו-נאצית והאנטישמית, שהגלאסנוסט פתח לפניה אפשרויות חדשות) ואמרו לה: "תשמעי, גברת יבטושנקו, בנך יהודי מזוהם, וכדאי שיעזוב מה שיותר מהר את רוסיה". אמי אמיצה, כמו אמך כנראה, והיא שלחה אותם לכל הרוחות, אבל לי אמרה: "אילו לפחות היית ממש יהודי או לפחות חצי יהודי, היה על מה להילחם עם הנבלות האלה".

מדהים. והחוק לא מתערב?

ככה, חכה. לפני שנים אחדות בנו חברי ארגון קיצוני ימני אחר בובה בדמותי, כתבו על חזה "חזיר אמריקני" ושרפו אותה לעין כל, כמו שהעלו על המוקד מכשפות בימי הביניים.

ממש מדליק, סליחה על הביטוי. מדליק ודולק. אולי אתה באמת מאגי.

אולי, אבל הם מאגיה שחורה. והדמוקרטיה הפרימיטיבית שלנו נותנת להם להשתולל.

האם אתה רואה אתה עצמך ממשיך מסורתם של גדולי הפרוזאיקונים הרוסיים – טולסטוי, דוסטויבסקי, גוגול, צ'כוב?

חלילה. אין לי כל יומרות מסוג זה. פשוט קטונתי. השמות האלה גדולים עלי. אני מנסה לעשות משהו מיוחד ומעניין בזמן אמת, ומבחינה זו, כפי שאמרת, אני ממשיך בעיקר את המסורת של פסטרנאק.

נחזור לרגע לזמן אמת. נושא המרכזי של הרומאן שלך הוא 19 באוגוסט 1992. כאשר הפוטשיסטים ניסו להדיח את גורבצ'וב, ואתה וילצין עליתם על טנק טי-64 במוסקבה, כהפגנה נגד נפילת הממשל בידי הריאקציה הסטאלינו-בולשביקית. זה היה רגע קובע בחייך, וגם ביצירתך, נכון?

נכון מאוד. לא הייתה אז שום חציצה בין יצירתי לבין התנהגותי הגופנית. עשיתי מה שהרגשתי. פעלתי אינסטינקטיבית. בוריס ילצין היה על הטנק, ושני אחריו אני, ולרגע שנינו ייצגנו את כל עתידה הרעוע של רוסיה. לא היה כאן עניין של הימור. לא הימרת על ילצין כעל הסוס הנכון, משום שאינני נוהג להמר.

הגיבורים הראשיים ברומאן שלך הם, בצד הכדורגלנים הקשישים של רוסיה, אלה שאיישו את מיטב נבחרות התיפארת של בריה"מ בשנות החמישים והששים ושניצחו את בריטניה – גם גורבצ'וב עצמו, ילצין ושוורדנאדזה.

כן. אבל תראה מה קרה כאן. הרי את כל האנשים האלה הכרתי מקרוב. יכולתי לראיין כל אחד מהם אישית ולהפוך כל ראיון כזה לפרק או לחטיבת פרקים ברומאן. אבל העדפתי לא להיגרר לתיעוד יבש. עלה על דעתי שכל המפתחות לאישיותו של אדם – ואדם פוליטי בכלל זה – טמונים בילדותו. אז חקרתי לעומק את ילדותם של גורבצ'וב, שוורדנאדזה וילצין, וזה מה שסייע לי לבנות את דמויותיהם המוחשיות ברומאן.

איך עשית את זה? הרי זו עבודת-פרך ברוסיה התת-ארכיונית.

עובדה, עשיתי.

ומה קורה איתך עכשיו?

נו, עכשיו אני נרתם בעיקר ליחסי הציבור ולשיווק של הרומאן ובינתיים, לא חסרים קוריוזים. נחש מה התחיל לזחול אלי בפאקס רק לפני יומיים, לכאן, לאוקלהומה, לאותו פאקס אוניברסיטאי, שבו אני מעביר ומקבל

חומר על הפרוייקט הפרופסוראלי שלי פה – אנתולוגיה של מיבחר שירת רוסייה במאה העשרים, עם הרבה תרגומים חדשים, מאז אלכסנדר בלוק, יסנין ומאיאקובסקי ועד אחרוני המשוררים הצעירים ברוסיה היום.

מה זחל מהפאקס?

לא תאמין. אבל זה התחיל בדו"ח חסוי עלי – תיקי האישי בקג"ב. רק שהפאקס הגיע לקיצו יחד עם סוף גליל הנייר, התברר שלא הקג"ב הם ששלחו לי את החומר, כי הם הרי לא קיימים כבר, אלא ידידים שמנסים לחשוף לתיקשורת את שעורייט היטפלותו האישית של ראש הקג"ב האחרון, אנדרופוב, לשירי. ומה מתברר? מה שתמיד חשדתי: אנדרופוב היה גראפומאן שירי, שכתב בסתר סונטות עלובות ונטפל, בתוקף תפקידו, לסופרי צמרת.

גראפומאן קטן ומסוכן.

מאוד-מאוד קטן כמשורר ומאוד-מאוד מסוכן כאדם וכפקיד קג"ב.

ומיהם המשוררים הרוסיים הנחשבים בעינייך?

בלה אחמדולינה, אנדריי וזנסנסקי ויוסיף ברודסקי. בסדר הזה. ולא, אינני מקנא ביוסיף ברודסקי משום שקיבל את פרס נובל.

ומה עם אייגי?

טוב, הוא משורר מאוד מקומי, קהילתי. פעם אחת כתבתי לו מבוא לאחד מספריו, לאחר שלא נמצא מישהו אחר שהיה מוכן לעשות זאת.

וחולין?

משורר לא רע, אבל לא בליגה של השלישייה שהזכרתי.

לסיום אצטט לך שאלה, ששאל אותי בני בן החמש, שסיפרתי לך עליו
בנסיעה מירושלים לתל-אביב, ללונה-פארק. "אבא", שאל אותי, "אני
נצחתי?", "ודאי", אמרתי לו. "ואתה? שאל. "ודאי", אמרתי לו, "שנינו
נצחיים". אז אני שואל אותך לנעילת ראיון זה: אתה, יבגני יבטושנקו,
נצחתי?

כן, כן. תגיד לו, שגם אני נצחתי.

הרי זו, לדעתי, המשמעות של שם רומאנך "אל תמות לפני מותך". אז
באמת, לא רק שאל תמות לפני מותך, אלא אל תמות לי בכלל, אם אתה
יכול.

אני מבטיח לנסות.